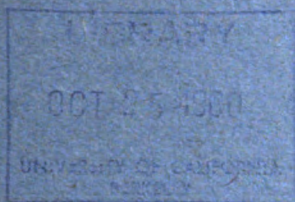

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. X св. 3—6

[*Naš jezik*]

БЕОГРАД 1960

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>М. Стевановић</i> : Александар Белић	69
2. <i>М. С. Московљевић</i> : Сећање на једну дијалектолошку екскурзију с професором Белићем	81
3. <i>Др Хамдија Кайџић</i> : Боравак професора д-р Александра Белића у Херцеговини 1903 г.	84
4. <i>Ирена Грицкај</i> : Академиски речници и њихови задаци	88
5. <i>Павле Ивић</i> : Почетак организованог рада на лингвистичкој географији код нас	101
6. <i>М. Стевановић</i> : О једном основном и неколика узредна проблема	108
7. <i>В. М. Мишовић</i> : О речима <i>глукоза - гликоза, валенца - валенија, суйсџанца - суйсџанија</i>	139
8. <i>Б. Милановић</i> : Заменички облик <i>свију</i> у савременом књижевном језику	143
9. <i>Милија Ситанић</i> : Квантитет завршног самогласника компаратива прилога	149
10. <i>Петар Ч. Сладојевић</i> : Квантитет завршног самогласника 3 л. мн. аориста и имперфекта	154
11. <i>Живојин Ситанојчић</i> : <i>Делићи</i> мишљење и слични изрази	156
12. <i>М. С. Лалевић</i> : О неким синтаксичким колебањима	165
13. <i>Берислав М. Николић</i> : Осврт на приповедачки стил Бранка Ћошића	171
14. <i>Језичке йоуке</i>	180

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник д-р МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
 Секретар Уређивачког одбора д-р Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА

БЕОГРАД

1960

Слог Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5
 Штампана и повез Графичког предузећа „Академија“, Космајска 28, Београд

ДЕЛИТИ МИШЉЕЊЕ И СЛИЧНИ ИЗРАЗИ

Схватања понеке појаве у језичкој пракси, каква се јављају понекад у стручњака, нагоне нас да увек изнова испитујемо принципску примену општих лингвистичких закона у њој. Утолико пре што је то наш дуг пракси и третирању њеном. Мислимо овим на јавно позната тумачења језичких појава која срећемо и на страницама дневних листова¹, а која су намењена широким слојевима читалаца као поуке о томе шта је „правилно“ у језику, а шта „неправилно“. Дакле, на она тумачења у којима се, мада су у знатној мери подређена пракси, ипак не сме отступати од примене научних принципа.

И на страницама овога часописа² писало се о синтагми *делићи мишљење* као о изразу који је пренет из немачког језика, и у поуци се то овако формулисало: „Делим твоје мишљење“ је према немачком: *ich teile deine Meinung*; српскохрватски би се то правилно рекло: *слажем се (у мишљењу) с њобом . . .*“ Кад узмемо у обзир и поменуто садашње тумачење о томе, исто *толико* образложено, према коме „ . . . изрази „делити мишљење“, „делити становиште“, „делити гледиште“ и слично само су рђав превод с немачког језика“ — мислим да је потребно мало детаљније задржати се на овим и сличним синтагмама и изразима. Ово је утолико потребније што се у изнетим мишљењима оспорава правилност употребе и другим синтагмама и изразима овога типа (какву имамо у примеру „Циљ је у *основној жељи за ојштанком коју деле сви људи*“³), с врло неодређеним образложењем да нису „у духу нашег језика“.

1.

Пошто мислимо да је у овом погледу, у развијању значења речи у синтагми, „дух“ нашег језика једнак са „духом“ многих

¹ Политика, 21. II 1960, стр. 18.

² Наш језик II, св. 5, (1934), стр. 157.

³ Политика, на истом месту.

других језика, прегледаћемо укратко њихову употребу у неколико тих језика, не с намером да покажемо да синтагма *деливши мишљење* не мора бити пренета из немачког језика у наш, него да она нашем језику лежи као год и немачком, енглеском, француском, руском или ком другом.

Истина је да у немачком језику постоји израз — *jemandes Ansicht teilen*,⁴ као год и: *ich teile deine Meinung*⁵, али у немачком постоји, као и у другим језицима, велики број синтагма у којима је уз глагол *teilen* употребљен и други неки објекат који је семантиком својом могао утицати да овај глагол поред основног добије и многа друга значења. Да наведемо из Ристић-Кангргина речника само неке примере у којима *teilen* нема више своје основно значење: *mit j-d teilen die Mühe, die Sorgen* (делити труд, бриге); *Freud und Leid mit jemand teilen* (делити с киме добро и зло)⁶. Или: „*Theil, was du denkst, mit uns, wie wir mit dir...*“⁷ итд. Ни у једном овом случају *teilen* не значи „dividere, partiri, чинити да код њецага (цијела) дијелти остају напосе један од другог“ — да се послужимо дефиницијом Академијина Рјечника⁸ за основно значење глагола *деливши* у српскохрватском језику — већ је свуда добило значење *participem esse*. Пошто ни у *jemandes Ansicht teilen* тај глагол сигурно не значи делити нешто у материјалном смислу, могло би се и немачком језику спорити право употребе глагола *teilen* (делити) у таквим везама. По нашем мишљењу ни у немачком *jemandes Ansicht teilen*, ни у нашем језику *деливши чије мишљење*⁹ — у значењу: бити чијег мишљења, „слагати се с неким у мишљењу“ — не треба одвајати од великог броја примера у којима се уз тај глагол употребљава као објекат нека *ајсџрактџна именица*. Двојака природа апстрактних именица — конкретизовано значење и значење вршења радње, *иј*. „наслањања на радно лице“¹⁰, учинила је да у синтагматској вези управна реч развије и многа друга значења, која се могу свести на значење *учесџвовати с ким у радњи или сџању, који су обележени одређеном ајсџрактџном именицом*. А велики број таквих примера морао је

⁴ Ристић-Кангрга, Енциклопедиски немачко-српскохрв. речник I, Бгд. 1936.

⁵ Ристић-Кангрга, нав. дело, II (срп. хрв.-немачки), Бгд. 1928.

⁶ Ристић-Кангрга, нав. дело, I.

⁷ Dr. Daniel Sanders, Wörterbuch der Deutschen Sprache, Leipzig 1876, под *theilen*, b.

⁸ Rječnik hrv. ili srp. jezika JAZU, *dijeliti*.

⁹ Ристић-Кангрга, нав. дело, I.

¹⁰ А. Белић, О језичкој природи и јез. разв., II, Бгд. 1959, стр. 137

утицати да се у језику створе сличне синтагме-изрази у којима је објекат и каква права именица, као у примеру *делиџи собу с неким*, рејимо, и сл. случајевима, при чему глагол (тј. управна реч) опет нема своје основно значење, што за изразе није неуобичајено с обзиром на њихову метафорску природу. Овим, мислим, нисмо длали у основно значење глагола *делиџи*, нити у значења везана с њим, која он има у синтагмама где је његова објекатска допуна именица која означава какав конкретан и дељив предмет или где други чланови синтагме чине да се то значење очува („На четворо дијелише војску (Нар. песма); „И шићар сам дијелио дивно“ (Нар. песма) и „Он је сада делио погледе и рад Стратфорда од политичких смерница енглеске владе...“ (Др. В. Поповић, Метернихова политика, 1931).

То нам потврђују и други, а не само немачки језик. А то нам, како ћемо после видети, потврђује и наш језик такође.

У енглеском језику за глагол *to share*, поред основног значења „to divide and apportion in shares between two or more recipients“¹¹ и значења која из њега произлазе када је објекатска допуна какав предмет, велики оксфордски речник наводи и друга значења: — „Примити, поседовати или заузимати заједно с другима“: — So shall you *share* all that he does possess; — „учествовати у некој радњи, активности, мишљењу, осећању или стању; чинити, уживати (оно што други уживају); поседовати (квалитет) који друге особе или ствари такође имају“: — A man that all his time *Hath . . . Shar'd* dangers with you; — I am content in Death *to share* your Fate; — That love of admiration which all pretty women *share* less or more; — The bribery was equally *shared* between both parties; — He (Edward I) *shared* to the full his people's love of hard fighting; — Lord Macnaghten's satisfaction with things as they are *will not be shared* by any one; — „имати удела (у нечему); учествовати (у нечему)“: — In which sickness the seamen *shared* also deeply, and many died . . . итд. Овога су значења и примери у којима имамо и давање „дела“ у стању: — Then *share* thy pain . . . Ah, more than *share* it, give me all thy grief; или у радњи, што именица *thought* једним делом своје

¹¹ The Oxford English Dictionary, Vol. IX. Oxford 1933, под *share*, v¹.

природе, како смо видели, може значити: — Now had you got a friend of your own age, Now could you *share* y o u r t h o u g h t¹².

Ако изузмемо примере где је глагол *to share* употребљен као медијалан, као у наведеном примеру: — In which sickness the seamen *shared* also deeply . . . , па као такав у енглеском значи што и гл. *to participate* (учествовати) и сл., сви остали примери нам показују да синтагматска веза глагола *делићи* са објектом који претставља појам процеса, стања или радње, или појам особине, са апстрактном именицом, дакле, у објекту — даје ново његово значење. А примери где објекат није такве природе, како смо горе видели, претстављају *изразе*. *Делићи* *собу* у примеру: „I will *share* m y r o o m with you for to-night if you cannot get a bed anywhere else“¹³ има метафорско значење *користићући заједно с неким месџо* *које је означено именицом*.

Исто се може рећи и за употребу тога глагола у француском језику. Поред: „diviser en plusieurs portions ou parties“, са примерима као што су: — *Partager* un gâteau, des terres; *Partager* la flotte en deux escadres; Question qui *partage* les savants¹⁴ и сличним, налазимо и значења фигуративна, како се обично каже, као што су: „ . . . участвовать у нечему, удружити се (у нечему), приступити“; — *Partager* la joie, la douleur, les périls de siens; — *Partager* le travaux d'un ami; — „être en communauté de . . . avec quelqu'un“: — *Partager* l'avis, l'opinion, les vues d'un maître¹⁵; „s' intéresser à, prendre part à“, с примерима: — Mon amitié s'accommode mieux de *partager* vos peines que de les ignorer; — „être de son opinion, de son avis, de son sentiment: *Partager* l'opinion, l'avis, le sentiment de quelqu'un“.¹⁶ Слично значење, модификовано само значењем именице у објекту, наравно, имамо и у примерима: „*partager* la crainte, les soupçons, la défiance, la confiance de quelqu'un“¹⁷.

У речницима руског језика, поред значења која произлазе из основног значења глагола *делићи*, налазимо и примере тзв. пренесеног значења: „Переживать, испытывать вместе (как-н.

¹² The Oxford English Dictionary, Vol. IX, Oxford 1933, pod *share*, v².

¹³ В. нав. дело.

¹⁴ Larousse du XX-e siècle, Paris, под *partage* (*je*) v. tr.

¹⁵ Larousse du XX-e siècle, Paris.

¹⁶ Dictionnaire de la Langue française, abregé du dict. de E. Littré de l'Académie française, Paris 1886.

¹⁷ Ibid.

чувства): Он делил с ними горе и радост¹⁸, „Хоть наследствія и не делишь, а все надо своими счасться“¹⁹; и примере — изразе, који су стварно пренесеног значења: „Он с ним делил и кров и пицу“²⁰; „Старик со старухой на зиму печку делишь“²¹. У свима њима — послужићемо се дефиницијом В. Даља — овај глагол значи „проводити и переносити вместе“.

У бугарском језику, да наведемо само неколико примера из Речника Бугарске академије наука²², овај глагол има и значење „користити нешто заједно с другим“: „Но пак по негово насмојаване бях принуден да *деля* в с и ч к о со вас“. И у бугарском језику сасвим су обични примери какве налазимо у реченицама: „... другар ти вода който ще да *дели* с мене и зло и добро и тѣга и радост“; „Наедно нѣе *делихме* радости и скрѣби“. И у бугарском језику, као и у онима из којих смо пре наводили примере, развитак значења овога глагола у предикатској синтагми, где је допунски члан објекат, зависи од тога да ли је латентни објекат једним делом својим каква *радња* („*Деля* м е г д а н с някого“) и какво *стање* („другар ти вода който ще да *дели* с мене тѣга и радост“) — па је зато означен апстрактном именицом — илѣ је то какав *иредметѣ*, означен, дакако, правом именицом. И у њему су се сасвим аутохтоно могли по угледу на овакве синтагме створити и *изрази* као што је овај у реченици „Но пак по негово настояване бях принуден да *деля* в с и ч к о со вас“ и сл., у којима је објекат какав предмет или нешто што се схвата као предмет.

2.

И сада се поставља питање да ли је то у свим овим језицима „рђав превод с немачког језика“. По нашем мишљењу није превод, а није чак ни израз добивен под немачким утицајем. А ако није у другим језицима, зашто би то морао бити у српскохрватском.

У њему свугде где је као објекат, одн. допуна глаголу, у оваквим синтагмама реч која означава дељив појам или било

¹⁸ Толковый Словарь русского языка под редакц. Д. Х. Ушакова, I, Москва 1934.

¹⁹ Толковый Словарь живого в. русск. языка В. Даля, III изд., I, Москва 1903.

²⁰ Ушаков, нав. дело.

²¹ В. Даль, нав. дело.

²² Българска академия на науките, Речник на съвремения бълг. книж. език, I, София 1955.

какову дељиву целину, а где синтагма није постала какав израз, који је увек, како смо већ рекли, метафорске природе, глагол *делићи* имаће своје основно, реално значење: „dividere, partiti“,²³ одвајати делове нечега један од другог, разликовати или што слично. Од многих таквих примера који су скупљени у великом Рјечнику JAZU навешћемо само два-три: — Зато Ноје у три реда најде да *свић дили*, другач нема фајде (М. А. Рељковић); — Који *земље зна дилић* у ситву: куд лук ваља . . . (Ј. С. Рељковић); — На четворо *дијелише војску* (Н. песма); — Ја *не делим тебе и Гроздану*, рођени сте братац и сестрица (Н. песма).

Међутим, свугде где имамо као објекат у синтагмама с глаголом *делићи* какву апстрактну именицу, а где остали чланови синтагме не чувају основно значење глагола, као што је то у већ навођеном примеру „Он је сада *делио погледе и рад Ситрајфорда* од политичких смерница енглеске владе...“, тај ће глагол добијати и друга значења (као год и у сваком другом језику), између осталих и таква каква имамо у синтагми *делићи мишљење*. Зато за примере из језика наших старих писаца, као што су ови које налазимо у Рјечнику JAZU: — За тој ћу ш њом *илач дијелићи* (М. Ветранић 1, 101). Нека све на пола *шруде дијелим* с бољежљивом мајком твојом. (1, 322). Добро знаш, *свака зла и свака весеља вазда сам дијелила* на поли с тобом ја (Н. Наљешковић, 2, 79). Са мном *дијеле илач* (М. Држић). *Жестиоке болијезни* заједно с тобом *дијелаше* (А. Гучетић, раз. јез. 225), или за изразе из народне песме: — Устан' море, бијело Латинче, да *јуначки мејдан дијелимо*. — Кад *дијелих мејдан* са Турчином. — Ласно ј' с дјецом *мејдан дијелићи* (cf. RJA s. v. *djeliti*) — у којима је именица (тур.-арап.) употребљена као објекат почета означавати не само *место* где се борба води него и саму *борбу*²⁴ — мислимо, нико неће рећи да су „према немачком“, да „не одговарају нашем језичком осећању“, да нису „у духу нашег језика“.

Ово нам исто показују и примери узети из језика новијих писаца, које смо нашли у грађи Института за српскохрватски језик Српске академије наука. Примери као што су: — . . . Соколовић мораде с њом да *дијели власић* (М. Вукићевић, Знам. Срби, 39) у значењу: мораде да влада заједно с њом, да учествује у вла-

²³ Рјечник hrvatskog ili srpskog jezika JAZU, уз реч *deliti*.

²⁴ В. Вук Стеф. Карачић, Српски рјечник, IV изд., под *мејдан*; Рјечник JAZU, под *međan*, Ристић-Кангрга, Речник српскохрватског и немачког језика, II, 1928.

дању с њом. — Крцети ни на ум није долазило, да му се . . . Кићун око куће шуња и с Госпавом . . . ашик проводи и *жељу дијели* (Р. Т. П. Невесињски, Звезда, 1912, IV, 211) у значењу: жељу (заједнички) осећа или испуњава. — Књижари распродавци могу *делићи* потпуно *овај њрекор* (Ст. Нов., Срп. књига, 23) у значењу: могу бити прекорени заједно с неким још. — . . . радије је говорио о друговима, са којима је у младости *веселе и њужне часове делио* (Б. Јакшић, IV, 15) у значењу: *заједно* проводио. — Да видите моју радост, | Да је с вама *делим* (Ј. Ј. Змај, Певанија 1, 70) у значењу: да се радујем заједно с вама. — . . . која с њим сада *дели сџарешинство*. Радојка јој име (Ј. Лазаревић, Прип. I, 167) у значењу: која је сада с њим старешина, која учествује у управљању. — Ослепљена душа злочестијем . . . Мисли са мном *владу дијелићи* (П. П. Његош, Луча, 44) у значењу: мисли са мном (заједно) владати. — Са шалјивима се шали, са брижњима *бригу дели* (Б. Јакшић, Дела VII, 174) у значењу: са брижњима (заједно) брине. — Будите увјерени, ја *џу жалости* својски с вама *дијелим* (Вук, Преп. 4, 1821—63) у значењу: да сам и ја у жалости с вама, да жалим с вама, учествујем у жалости. — . . . допусти да те упита онај, који с тобом *сваку џугу дели* . . . (Ј. Ст. Поповић, Драмат. сп. 1, 66) — који тугује заједно с тобом. — . . . с њима су четири године *делили власи* (М. Московљевић, Село, 1923) у значењу: владали заједно с њима, учествовали у власти. — Мој отац је *делио истиа осећања* (Р. Кнежевић, Ренан, Успомене, 61) — тј. био је истих осећања, осећао је исто. — . . . од свег срца *делио је* и он *џадашње оџиће обожаване имџераџора* (М. Б. Глишић, Рат и мир, II, 16) у значењу: обожавао је заједно с неким. — . . . није могуће читати их без узбуђења и *не делећи силна осећања џесникова* (Ј. Скерлић, Истор., 1912, 178); затим изрази у примерима: Него је с њим *делио и зло и добро* (Вук, Ист. и етн. списи I, 134). — Српски клер . . . морао је да *дели судбину свога џлемана* (В. Ђоровић, Покрети и дела, 45), — Ја *не делим заблуде* књижевних судова нашега времена (Р. Кнеж., Ренан, Усп., 201), — Читав низ руских писаца . . . *делило је џо истио гледџиће* (Наша књиж. 1, 1946, 176) — имају у предикатској синтагми као објекат апстрактну именицу чије је значење модификовало значење глагола *делићи* онако како смо изнели и за друге језике, чије смо примере прегледали.

Пошто смо горе већ одредили место синтагми *делићи мишљење*, сада ћемо баш за њу навести неколико примера (из

грађе Института за српскохрватски језик Срп. акад. наука), који потврђују да њена употреба у језику писаца није необична. Примери:

— . . . пренесе поглед преко својих слушалица, да би се уверио: *деле ли* и они његово мишљење (Св. П. Ранковић, Горски цар, 1897, 183). — У Марковићевом кругу сви нису *делили* *то* *тачно* мишљење . . . (Ј. Скерлић, Св. Марковић, 1910, 188). — Његови политички пријатељи су једнодушно *делили* његово мишљење (*ibid.*). — . . . Свинер . . . *делио је истио* *политичко* мишљење са својим узвишеним пријатељем (В. Милићевић, Мил.). — Она (Гида) као да и сама *дељаше* мишљење ове жене (Б. Б-вић, Гида, СКГл. II, 1901). — „То је аномалија у нашем грађанском закону . . .“, додаде Станоје Лучић, четврти адвокат, који је редовно *делио* мишљење адвоката Јовића (Л. Комарчић, Просиоци, 89). — Рибари *не деле* иначе *досиа* *расиросирањено* мишљење . . . (Мих. Петровић, Бердапски риболови), као и сличан пример: „Ја сам са свим *делио* *назоре* *моје* *маишере* . . . (Л. Лазаревић, Прип. II, 82)

— показују да се језичко осећање писаца који су добро познавали народни језик (или га бар осећали) није противило њеној употреби.

3.

Уосталом, у језику аутохтоност оваквог развитка значења није необична. Она се може видети не само у синтакси него и у другим областима његовим. Зато ће бити корисно за ово поменути да је Стјепан Ившић у својој расправи „Једна семантички паралела: с.-х. *ишчашити* и франц. *déboîter* „уганути“²⁶ изванредно јасно приказао један, аналоган нашем, пример аутохтоности једнаког развитка не само значења, него и *образовања* речи у различитим језицима. Говорећи о извођењу глагола *ишчашити* од именице *чаша*, Стј. Ившић каже: „Нашој предочи о зглобљавању кости и према томе нашем називу за разглабање *ишчашити* или *учашити* одговара посве франц. назив за *уганути*, за које Французи говоре *déboîter* поред обичнијег *luxer*. Франц. глагол *déboîter* постаје од именице *boîte* „кутија, шкатула“, која се упо-

²⁶ Зборник филолошких и лингвистичких студија А. Белићу, Бгд. 1921, стр. 249—250.

требљава и у значењу „Pfanne des Gelenkes“, тј. чашица у анатомском смислу, и од префикса *des-*, којим се назначује раздвајање, па према томе *déboîter* добива значење „уганути“ као и наше *шичашити*, јер је основна ријеч *boîte* узета у истом значењу „јама у кости, у коју се углављује друга кост“; само је један пут та јама схваћена као *чаша*, а други пут као *кушија* или *шкатула*. Лингвистички принцип образовања и значења и облика у овом случају у оба ова језика, дакле, једнак је и — независан за сваки од њих. Нема разлога да се таква независност не претпостави и у развојку значења глагола у синтагми.

Живојин Ситанојчић